

Pagulus kui naljaasi¹

Maarja Merivoo-Parro

Teesid: Teise maailmasõja sündmuste keerises Eestist põgenenud ning Ameerika Ühendriikidesse ümber asunud eestlased on oma pagulaskogemust peegeldanud ka läbi huumori. Artikli fookuses on üks selle tendentsi ilmingutest: 1949. aastal New Yorgis ilmuma hakanud ajalehe *Vaba Eesti Sõna* rubriik “Salme kirjad Ameerikast”. Tegemist on põneva ja mitmekihilise narratiiviga, mille lõbusa pealispinna all heiastuvad kogukonna identiteeti puudutavad teemad ja küsimused.

Märksõnad: eestlased Ameerikas, huumor, immigrandid, kohanemine, pagulased

Sissejuhatus

Teise maailmasõja käigus Eestist pagenud inimesed pidid oma teekonnal väga palju kannatama, pikalt põgenikelaagreis elama ning võõras riigis ja ühiskonnas oma elu taas üles ehitama. Vaatamata asjaolule, et paljusid kroonis edu, on paguluse suur narratiiv võrdlemisi traagilise alatooniga. Ometi leidus ka neid eesti soost põgenikke, kes püüdsid oma läbielamiste koorma tõsidust huumori abil kergendada. Lisaks suulisele pärimusele (koomilised väljendid, temaatilised anekdoodid ja muud naljandid), on hulgaliselt säilinud erinevaid kirjalikke allikaid (pilapildid, nalja-artiklid, humoreskid, näidendid, följetonid ja pikemad tekstid).²

Üks rikkalikumaid aardelaekaid humoorikate rahvajuttude ja folkloori huvilistele on kõikvõimalikud perioodilised väljaanded, mille veergudel ja sabades säärasele ainesele ikka ruumi leitud on (Krikmann 2002: 835). Käesolev artikkel on pühendatud Ameerika eestlaste häälekandjas *Vaba Eesti Sõna* ilmunud rubriigile “Salme kirjad Ameerikast”, milles karikeeritud pagulaseestlanna Salme kasutab kirja vormi edastamiseks enda ja oma lähedaste elamusi Uues Maailmas. Lähema vaatluse alla tulevad kirjad, milles Salme annab edasi vastsaabunud DP-de³ esimesi kogemusi New Yorgis enne *Connecticutti jobi*⁴

peale sõitmist, millega saab alguse mõneti rutiinsem ja ettearvatavam etapp. Osaliselt muudabki tekstid nauditavaks just viis, kuidas autor(id) on esitanud kultuurilist ebakompetentsust ja sellest välja kasvamist. Tegelased leiavad üha uusi mosaiigikilde, mida tervikpildi huvides rakendada.

Huumori rollidest

Ehkki huumori kohta fundamentaalse konsensuse saavutanud teooria puudub, on enamik uurijaid siiski ühel nõul selles osas, et tegemist on olemuslikult sotsiaalse nähtusega (Martin 2007: 5; Kuipers 2008: 361). Huumoriuuringute ajaloos olulist rolli mänginud antropoloogid ja folkloristid on välja toonud, et see fenomen esineb väga erinevates kultuurides, mitmekülsetes tingimustes ja paljudel kujudel (Oring 2008: 184). Huumorit on tõlgendatud kommunikatsioonivormina (Berger 1977: 403), mille kaudu saab ühiskondlikke suhteid kujundada, kinnistada ja õõnestada (Martin 2007: 122). Samuti on seda käsitletud kultuurikoodina (Berger 1997: 28), mille mõistmiseks on tarvis väga palju eelteadmisi seda pruukiva kogukonna tavade, sümbolite ja kogemuste kohta. Huumori kirjeldustes on seda peetud ka spetsiifiliseks keeleks, mille kaudu kogukond korrastab oma maailmapilti (Boskin 1997: 19–20) ja loob aktiivselt oma sotsiaalset reaalsust.

Huumoriuurijad on avastanud seoseid nalja, naermise ja vaimse tervise vahel (vt Krikmann 2002: 847). Lisaks argitasandilgi ilmselgele konstateringule, et huumor soodustab positiivseid emotsioone ja pärsib negatiivseid, leidub tõendeid selle kohta, et pikemas perspektiivis mängib see olulist rolli pingelistes olukordades ja inimsuhetes saavutatavas edus (Craik & Ware 2007: 63–64, 75–76). Kuna sageli baseerub huumor teatud ühitamatuse ja selle lahendamise printsiibil (*incongruity-resolution*), on välja toodud, et huumor harjutab inimesi üheaegselt tajuma mitut vaatevinklit ja valima nende seast sobivaimat, mis võimaldab ka väga keerulisi olukordi ümber hinnata, et oleks võimalik konstruktiivselt edasi liikuda. Valmisolek multiperspektiivsuseks võib oluliselt mõjutada saatusi, ekstreemsemates oludes koguni seda, kas inimene elab või sureb. Näiteks on välja toodud, et sõjavangid ja koonduslaagrites ebainimliku kohtlemise osaliseks saanud inimesed kasutasid psühholoogilise toonuse hoidmiseks intuiitselt muuhulgas just huumorit ja nalja (Martin 2007: 269, 287–288).⁵

Salme kirjade kontekst

Ameerika Ühendriikide idaranniku eestlaskonna kujunemisloos võib eristada mitut sisserännulainet. Kuni 1905. aastani oli eestlastest meremeeste, asunike ja seiklejate sisseränne pigem vabatahtlik, seejärel aga domineerisid mõnda aega poliitilistel põhjustel immigrereunud vasakpoolsete vaadetega inimesed, kes esindasid tinglikult sunniviisilist rännet. Maailmasõdade vahelisel ajal jõudsid Uude Maailma valdavalt vabatahtlikud sisserändajad, Teise maailmasõja ajal ja järel aga taas poliitilised pagulased. *Vaba Eesti Sõna* saigi alguse just viimatimainitud seltskonna häälekandjana. 1949. aastal ilmumist alustanud väljaanne sai üheks oluliseks platvormiks, millel pagulaskonna⁶ avalikkus formeeruda ning areneda sai (Merivoo-Parro 2011: 113).

Kirjad kaugete maade olude kohta on ka Eesti ajakirjanduses juba võrdlemisi pika traditsiooniga žanr.⁷ *Vaba Eesti Sõnaski* ilmus hulgaliselt lugejakirju pagulaste uuest elust Ameerikas. Nende ja teiste allikate põhjal võib konstateerida, et paljudel kulges iseseisvumine edukalt, aga leidis ka inimesi, kes sattusid väga keerulistesse olukordadesse. Andmaks lugejaile objektiivset pilti Ameerika olude kohta, ilmus kirjutisi nii asukohamaa tingimuste kiituseks kui ka laituseks. Seega vastab Salme rubriik oma vormilt igati kehtivatele kaanonitele. Ka sisult pole tegemist pingutatult koomilise narratiiviga. Nali on sageli peidetud ridade vahele ja nõuab kommuniqueerumiseks konteksti tundmist. *Vaba Eesti Sõna* lugejaskond oli aga võrdlemisi lai – peale kohaliku pagulaskonna kuulus sinna ka juba varem vabatahtliku migratsiooni käigus sisserännanud nn vanaeestlasi ja teistes riikides asuvaid rahvuskaaslasi. Formaalselt ongi Salme kirjad adresseeritud just Saksamaa pagulaslaagrisse jäänud kooliõdedele. Kirjutiste iseloom annab aga alust väita, et tegelikult on need suunatud juba (eeskätt New Yorgi kaudu) Ameerikasse jõudnud põgenikele. Salme halenaljakad lood pagulase kohmakatest esimestest sammudest uuel kodumaal näivad olevat mõeldud pakkumaks mitte ainult meelelahutust, vaid ka koomilist kergendust (*comic relief*) ja leevendust immigrandi pingetele.

On teoreetikuid, kelle kohaselt avab huumor otsetee rahva kollektiivsesse vaimulaadi (Dundes 1987: 37, 168) ning võimaldab leida üles kogukondlikke valupunkte, jälgida sotsiaalseid muutuseid, esilekerkivaid konflikte ja nende lahendusi (Boskin 1997: 20). Sotsioloogilise lähenemise kultuurilis-ajalooline teooria sätestabki, et huumor toimib ühiskonna suhtes peegli või koguni varjatud kaamera funktsioonis (Laineste 2003: 798). Seega võib pealtnäha vähetähtsast Salme-rubriigist järeldada üpris palju lehe väljaandjate, üldisemas plaanis aga kogu Ameerika pagulaseestlaskonna vaimse maailma kohta. Seda enam, et aastate jooksul käsitletakse Salme-rubriigis väga erinevaid lehe lugejaskonnaga seonduvaid teemasid, esineb koguni epistleid ja pragamisi. Etnilise

huumori valdkonda klassifitseeritavaid nalju on peetud üleminekuriitustega seotud muutuste fenomeni ja sellega kaasnevate kahtluste, ebakindluste ja hirmude manifestatsiooniks (Shifman & Katz 2005: 857). Seega võib naljatlemist Salme kirjade kontekstis käsitleda justkui isevärki mentaliteedipurgatooriumina, mille kaudu lugejad said oma pagulaspagasit ümber defineerida ja selle üleliigsetest aspektidest puhastada.

Erinevad uurijad on täheldanud, et dominantrühmade liikmed kalduvad naljatlema pigem teiste kui enda arvel ning seeläbi kehtiva korralduse püsimumist enesele kinnitama. Vähemusrühmade või allasurutud rühmade liikmeskond on aga altim enesekohaseks (või enesekeskseks) huumoriloomeks (vt Shifman & Katz 2005: 844). Salme kirjade puhul on mainitud tendents selgesti jälgitav. Valdavalt on naerualusteks Salme ise ja tema perekond, harvemini teised kohalikud eestlased ja kohati ka ameeriklased. Viimaste kui dominantrühma esindajate pihta sihitud huumor näib teooriaga sobivalt olevat justkui vahe tera, millega pagulased alaväärsustundekõidikuist vabastada.⁸

Psüühiline või kehaline piiripealsus teenib sageli etnilise huumori päiskivina (vt Laineste 2003: 799). Salme tekstideski on erinevaid rajajooni enam kui küll. Mustvalge kontuurkaardi asemel joonestub neist aga postmodernistlik Venni diagramm, kus leidub hulgaliselt üksteisega osaliselt kattuvaid kategooriaid, nagu näiteks fluktuueerivad meie *versus* nemad vastandused, millest tuleb juttu edaspidi. Christie Davies on välja toonud, et assimilatsiooniprotsessi käigus võivad tekkida immigrantide endi poolt käibel hoitavad huumorikaanonid, mis naeruväärivad inimesi, kes pole tahtnud või suutnud teha otsustavat sammu, minetamaks immigrandi staatust ja omandamaks uue ühiskonna liikme rolli (vt Shifman & Katz 2005: 845). Salme kirjade puhul on sellele diskursusele viitav didaktiline moment tajutav, ehkki assimilatsiooni propageerimisest pagulaseestlaskonna aktiivi puhul (mida end *Vaba Eesti Sõnaga* siduv seltskond kahtlemata oli) juttu olla ei saa. Seedri-ameeriklust⁹ pigem taunitakse.

Salme kirjade autorluse väljaselgitamine võimaldaks lisada teema avamisele olulise kihistuse. Kahjuks puudub aga vajalik informatsioon, mistõttu polnud võimalik tuvastada, kas Salme kirjade puhul on tegemist mehe või naise, ühe või mitme autori loominguga. Pole ka teada, kas följetonlike kirjutiste aluseks on olnud konkreetsed isikud ja nendega toimunu või on tegemist abstraheeritud koondfiguuride ja fiktiivsete juhtumistega.

Teadmata detaile Salme kirjade looja(te) identiteedist ja ajenditest, saab tekstides sisalduva positiivse programmi tuvastamisel vaid oletada, et huumori kaudu võidi üritada propageerida nähtust, mida on hiljem küll pisut halvustavalt, ent vägagi kujundlikult nimetatud edueestluseks. See seab eesmärgiks aktiivse ja tulemusliku tegutsemise nii asukohamaa kui ka etnilise rahvuskeha kontekstis. Just säärast mõneti võitluslikku diskursust võib pidada üheks *Vaba*

Eesti Sõna autoreid ja nende publikut ühendavaks lüliks. Sammukese edasi liikudes võib Salme lugusid ja neis implitsiitselt sisalduvat retoorikat käsitleda ka osana hajala perspektiivide kujunemise üle toimunud globaalsest debatist.

Salme kirjade tegelased

Kollektiivne identiteet baseerub enamasti vastandusel “meie” *versus* “nemad”. Kes täidavad neid rolle Salme kirjades?

Jutustajapositsioon kuulub eranditult Salmele, mis on kirjutiste iseloomu arvestates igati loogiline. Enesetutvustuseks Salme eriti kirjatähti ei kuluta, mis on samuti põhjendatud – kirjad on ju adresseeritud Saksamaal olevatele kooliõdedele, kes peaksid autorit niigi hästi tundma. Eksplitsiitset enesetutvustust seega pole, küll aga on lugejal võimalik Salme tegelaskuju erinevatele infokildudele toetudes rekonstrueerida. On ilmne, et tegemist on noore tütarlapsega. Esimesest Eesti Maja külastusest jutustades peab Salme vajalikuks märkida talle kehtestatud käitumisreegleid ja nende põhjendust:

Onu sosistas mulle siis, et ära sa nüüd midagi oma lapsearuga hakka küsima, sellepärast et neid mehi ei tohi segada. Sest üks Saksamaal ole ju küll ja küll õppinud, et kui kaks eestlast istuvad koos, siis tingimata aetakse väga tähtsat juttu või kui just juttu ei aeta, siis peetakse tähtsate küsimuste üle nõu. Ja need küsimused on enamasti nii tähtsad, et sellest oleneb kogu meie maa ja rahva saatus. Et sellepärast ei tohi eestlasi ilmaski omavahelistel kõnelustel segada (Vaba Eesti Sõna 01.10.1949).

Ehkki Salme on see, kes sündmuseid rekonstrueerib ja esitab, jätab ta enese rolli võrdlemisi passiivseks. Narratiiv kulgeb enamasti meie-vormis, toonilt on see täiskasvanute (sageli tobedaid) otsuseid ja valikuid õigustav ning arutluskäigud kohati rõhutatult lapsikud ja naiivsed. Salme ei esine sündmuste suunajana, ja kui juhtunu ta siiski sellesse positsiooni asetab, leiab neiu moodused oma rolli juhuslikkust rõhutada, justkui oma tegevuse tulemuslikkust häbenedes. Nõuanded, mida Salme alati koolis õpituga põhjendab, ei pärvi teistelt tegelastelt (kohest) heakskiitu ja tema aktiivne kaasamõtlemine toob teinekord hoopis noomituse. Näiteks enne õigesse Eesti Majja jõudmist astuvad Salme ja onu Karla ekslike lootustega sisse teisel pool linna asuvasse eramusse:

Lõppeks kui mul jalad juba kippusid tuld lööma, jäi onu äkki seisma ja ütles, et sooh, nüüd oleme lõppeks kohal, et vaata siin ongi see 243. Et Eesti Selts. Minul oli asi natuke imelik, sest ükskord Saksamaal ma nägin Njuu-Jorgi Eesti Maja pilti ja see oli hoopis teistmoodi kui see maja siin. Ütlesin seda ka onule, aga tema sai pahaseks, et ärgu ma ajagu tema

pead nii palju sassi, nüüd olevat kolamisest küllalt, tema jalad olevat juba tolli maad lühemaks kulunud ja Eesti Maja on nüüd käes. Astuski siis ühest uksest sisse ning hõikas täiest jõust, et terre suguvennad, et teie vana Karla Säätuverest on siin! (Vaba Eesti Sõna 17.09.1949).

On aga ka juhuseid, mil Salme osutub võtmeisikuks – enamasti lükkab onu vastutuse neiu õlgadele siis, kui on tarvis kohalikus keeles asju ajada. Agent-sust kannab aga ka sellistes situatsioonides pigem Karla, kes on kirjade peategelane ja põhiline koomilistesse situatsioonidesse sattuja. Tema odüsseia hargneb peaaegu eranditult äpardustest, milleni viivad kohalike olude vähene tundmine, uhke hoiak ja jäik iseloom ning alati vales vahekorras annustatud kartlikkus ja kuraas. Tõsiasi, et just oma parimais aastais meesterahvas on valitud peamiseks pilkeobjektiks, annab alust erinevatele tõlgendustele. Seda võib näha kui katset sobituda traditsiooniga, mille järgi ajaloo ja elu kesksed tegelased on mehed. Säärane positsioneerimine võimaldab ka äraspidises situatsioonides kõige enam nalja leida – küll kitsamas plaanis, aga siiski kuulub keskse meesfiguuri naeruvääristamine alasti kuninga kaanonisse ja võimaldab ka väikesed naljad siduda lugeja teadvuses üldisema narratiiviga ja seeläbi suurendada nii koomilist efekti kui ka süvendada üldist lootunnetust. See aga vallandab lugejas teatud ootuseid, mida huumori looja edaspidi ootuspäraste ja ootamatute naljade loomisel ära kasutada saab.

Laiema meie-rühma moodustab (ka Salmet ennast ja Karlat hõlmav) Ameerika eesti pagulaskond tervikuna, kelle identiteedi, atribuutika ja seisundi küsimused argisemate teemadega looritatult ikka ja jälle pead tõstavad.

Teisel hommikul sõitsime New Yorgi juba päris külje alla ja siis igaüks muudkui klõpsutas oma fotoaparaati, sest igal dipiil, kes Saksamaalt tuleb, on nüüd fotoaparaat, kellel Leica, kellel Ikonta, kellel muidu mingisugune Baby-box. Aga fotoaparaat peab olema, sest muidu nagu polegi õige dipiil. Kui me pärast pikka ootamist saime loa maale minna ja onu Karla jala maale pistis, hõiskas ta suure häälega, et sooh', nüüd ma olen siis sellest neetud dipiil-seisusest jäädavalt lahti ja et kes mulle veel dipiil ütleb, sellele ma teen niisugust coca-colat, et ta ei tea, kui vana ta on (Vaba Eesti Sõna 30.07.1949).

Huvitaval kombel võib täheldada, et ka Saksamaal olevatesse kooliõdedesse, kellele kogu jutustus Uuest Maailmast suunatud on, näib Salme suhtuvat justkui meie-rühma liikmetesse, ehkki sisuliselt on tegemist sündmustest väljaspool seisvate isikutega. Selle sättumusega sobivalt on ka Ameerika vana-estlaste asend ambivalentne. Sündmuste tasandil on tegemist kamraadidega, kes on pagulastega justkui ühes paadis – võtavad neid lahkelt vastu ja näitavad neile elu. Nende kompetentsus kohaliku olustiku ja kommete tõlkimisel ning olme-

<p><i>Salme kirjad</i> <i>Ameerikast</i></p> <p>OTSIME ISTONIAN TAUNHOOOLI</p> <p>ja kuidas onu läks 34. tänava nurgal vihaseks</p> <p>Meie ehisnisega oli sedasi, et onu Charlie nägi läbi bassi akna suurt parki ja arvus, et nüüd ongi õige aeg maha minna. Ta rabas mul käest kinni ja tõmbas välja, et meie omad kindlasti on sin välja astunud. Aga kui bass lihtsasti edasi ja meie tänavanurgal ringi vaatamine, siis nägime, et meie omi ei ole kuskil ja samuti ei ole parki, vaid on hoopis üks suur lillekaupluse vaateaken, mis võttis mujasest kohe mitu-</p>	<p>kiimend meelit oma alla. Nüüd olime väga täbaras olukorras, sest meie ei toadnud suvugi, kuhu parki meie omad läksid ja pealegi riigiti ennem, et kõik pargid on sin nii suurel, et tütavat keegi ei leia sellis eluhooski üles.</p> <p>Onu tuli siis meelde, et ega meil muud üle ei jää, kui sõidame Eesti Seltai, et seal ehk saame teada, kus meie omad olavad, sest meil ei olnud meele enam ka oma korteri aadressi, et oleks koju sõitnud. Onu oli õnnelik ajaleht kaasas ja nimoodi ta siis seal uuris välja, et Eesti Seltis aadress 243-tal tänaval number 54. Sinna pidi õige palju maud otema, sest nägime nurga pealt, et siin oli alles 34-jas tänav. Pidasime siis nõu, et kui istume suppinasse, aga onu lõppeks arvus, et seda täkki ka vioras linnas teha ei tohi, et sin suppinat püüab niusuuse kirjusega, et võib-olla enne ei saa maha, kui olei 2234-das tänavas ja kõmbi siis oma kolmkümneid ja kuus varda tagasi kui tahad.</p> <p>Mul tuli siis meelde, kuidas tädi-poo Jimi korteris keegi ameerika eestlane rääkis, et Ameerikas on inimesed nüüaanad, et kü keegi midagi leiab, et siis</p>	<p>viib kohe leivbüroosse. Ja kui üks neid välismaalane oli hotellist ära reitnud ja alles bassis leidnud, et tal on kogemata hotelli võti tasku jäanud ning tahtnud seda tagasi viia, siis oli üks ameeriklane võtnud võtme ja visanud bassis pingi alla, et kui õhtul bossipühkija võtme leub, siis ta näeb sellel hotellil nime ja viib ise võtme hotelli tagasi. Nüüd ei lähe sin saures linnas üheski asi kaduma. Et kui meie viid heidaksime kuskile murka maha ja kirjutaksime omale Eesti Seltai maja numbri kas või saapu talda alla, et siis õhtul tänavapühkijal leiavad meid ja väädki meid õigesse kohta.</p> <p>Onule see jutt ei meeldinud ja ta läks juba õige pahaseks, aga ma tuletasin talle meelde, et Ameerikas ei ole inimesed kunagi pahased, vaid naeratavad ka siis, kui kuskil tänavakeerises jäävad saba-pidi kaari alla. Ameeriklased ütlevad alati, et kiip smiling, mis meie keeles on anna naeru ehk naerata ikka, nagu meie ükskord Saksamaal koolis seletati.</p> <p>Onu ütles siis, et nägisivast naerandmist ei ole enne, kui me siit neud Mannatinnast väljas ei ole, sest temal</p>	<p>olevat tunne, et esimest korda Ameerikas hakkab temal hing juba päris tõsiselt täis minema. Ja siis ta hakkaski juba päris kurjalt kiruma, mis ei ole suvugi ära. Aga et peale minu keegi sellest aru ei saanud, siis ei olnudki päris hull. Onu ütles küll, et olevat tuline kaju, et omal ajal Saksamaal inglise keele tunnis õpetati ikka niusuust uspu, et viltäru is staatistn ehk kas on raudteetras, aga suvugi ei õpetatud niusuuseid sõnu, mida väel südame-täiega vaja läheb. Sellepärast ta õlgi inglise keele tunnist ära tulnud. Ja nüüd oleks hädasti meid kõvemaid sõnu vaja, et siis näeks terve Nehy-Jorgi linn, et üks eesti mees on vihane. Lõppeks ta võttis siiski minu nõu kuulda ja legi lahkema näo pähe. Istusime ühele majatreppe maha ja küigi mul juba nait kippus peale, võtsin enese kokku ning naeratain. Onu koh naeratas ja näi me siis muudku andsime naeru ja ootasime, et ehk tulob kuskil mõni hea nõu pähe.</p> <p>Järgmisel korral ma kirjutan sellest, kuidas ma süvelgese inglise keeles aasin põltsimehega jultu.</p> <p>Teravut Säl m i.</p>	<p>turukva hüüsi likult. V toodang riikide k vaiknää reklama ni rikk daval sõda tõi laamala kustatid endas u neerid j mane m audava pidada, nuus ü aenud h nelikud ootavad Kuigi kestma- luni sas selge, e ole. Jää kuugi j</p>
--	--	--	--	---

Illustratsioon 1. Vaba Eesti Sõna 03.09.1949.

kultuurilised erinevused aga muudavad nad Salme kirjade kontekstis mitte üksnes eestlasi, vaid ka ameeriklasi esindavateks karakteriteks. Vana-eestlaste teisestamine (*othering*) saab alguse kohe esimeses episoodis, kus nappide vahenditega antakse edasi nende amerikaniseeritus ja enesekind olek, mis asetavad nad antud olukorras pagulaste suhtes jõupositsioonile:

Meie pidime algul kah edasi sõitma, aga tädi-poo Jim, kes meile oli jaa-ma vastu tulnud ja kelle nimi kunagi vanal ajal Eestis oli Jakob, laitis selle mõtte maha ja kutsus meid esialgseks enda poole, et ehk leiame kusagil siin meile hea jobi ehk tööotsa. Ema oli sellele küll vastu, et tema kardab New Yorki ja et mis veel siis juhtub, kui venelased leiavad üles aatompommi, et siis saab New Yorgi linn kindlasti esimese obaduse. Aga pikapeale andis temagi järele (Vaba Eesti Sõna 06.08.1949).

Vana-eestlastest konkreetsemalt kannavad “nende” rolli ameeriklased. Kohalikke kombeid ja nende kandjaid esitatakse peaaegu antropoloogilises võtmes. Ameerikalikuks peetavat esitatakse liialdatult ja naeruvääristades.

...ma tuletasin talle [onule] meelde, et Ameerikas ei ole inimesed kunagi pahased, vaid naeratavad ka siis, kui kuskil tänavakeerises jäävad saba-pidi kaari¹⁰ alla. Ameeriklased ütlevad alati, et kiip smiling, mis meie keeles on anna naeru... (Vaba Eesti Sõna 03.09.1949).

Palju on viiteid “õige” ameeriklase atribuutikale ja käitumisele. Nii saab lugeja teada, et *pesueht jänki* sööb närimiskummi, viskab kõik üleliigse tänavale maha, vabandab ette ja taha, kõrvetamata (rõstimata) saia ei söö, niksu ei tee ja annab kõigile koguaeg palju naeru. Need võrdlemisi sütu loomuga argielulised

torked dominantrühma suhtes sobivad hästi eespool välja toodud käsitlusega, mille kohaselt on huumor instrumentaalse tähtsusega vähemusrühmadele, kes soovivad hinnata ümber tunnetatavat või tegelikku ebasoodsat sotsiaalset stratifikatsiooni. Siinjuures tuleb märkida, et omapärase kommentaari pakuvad Salme kirjad ka rassi temaatikale.¹¹ Pool kümnendit enne kodanikuõiguste liikumise lahvatamist kirjapandud tekst jutustab (peaaegu sõna otseses mõttes) läbi lillede ameerika mustanahalise elanikkonnaga seotud valupunktidest. Kollektiivsetele traumadele ja segregatsiooni pärandile, mis Ühendriikide elanikkonda koormas, vihjavad nii leksikaalsed täpsustused kui ka ettevaatlikult sõnastatud konstateeringud kultuuri ja identiteedi teemadel:

Äkisti siis tuli meile vastu üks maailmatutore daam, nii et kõik kahises ja lõhnas, nagu oleks elus lilleaed vastu tulnud. Kui talle otsa vaatasin, siis kohkusin ära ja me kõik nägime, et see oli hoopis niisugune daam, kelle nime ei tohi siin viisakas inimene kõvasti öelda. See nimi hakkab "n" tähega. Jim seletas meile ära, et Ameerikas ei tohi öelda mitte n...i daam, vaid must daam, sest n...id panevad koledasti pahaks, kui neile sedasi öelda, vaid peab ütleva ikka mustad. Siis nad ei pane sugugi pahaks ja naeratavad sulle veel otsagi, kui juhtuvad just heas tujus olema. Need mustad andsid vist mustadele moodi, kuna valged daamid andsid moode jällegi valgetele daamidele ja nõndaviisi on Ameerikas kõik hästi ära korraldatud (Vaba Eesti Sõna 27.08.1949).

Salme ja tema kaaslased seikleavad New Yorgi linnas, mis täidab ühtaegu nii taustsüsteemi kui ka tegelase rolli. Taustsüsteemina on New York imetusväärne – majad, sillad, tänavavalgustus, metroo, liiklus ja vaated nendele kutsuvad tegelastes esile suuri tundeid. Tegelasena on ta aga mitmepalgelisem – see linn oskab oma vastsaabunud külalisi ka eksitada, hirmutada, jooksutada ja koguni kiusata. Ometi on olukorral ka hea külg: Salme tunnistab isegi, et oma seikluste tulemusena “kogu kolme ja poole aasta jooksul Saksamaal ei saanud pooltki nii palju näha kui siin kolme ja poole päevaga” (Vaba Eesti Sõna 05.11.1949).

New Yorgi linna nime esineb kirjutises mitmel erineval ebakorrektsel kujul, mis lisavad teemakäsitlusele koomilist efekti, ent tähistavad ühtlasi ka teatavat performatiivset akti. Millelegi nime andmist on traditsiooniliselt käsitletud maagilise toiminguna, mis aitab uut keskkonda või nähtust kodustada. Ka New Yorgi ametlik nimetus on elavaks tõestuseks omaaegsete koloniseerijate vastavasisulistest püüdlustest (Dipper 1995: 17, tsiteeritud Jürgenson 2002: 118–119). Vaatlusaluses rubriigis tundub ortograafiline loovus linna nime kirjutamisel kohati suisa jultunud manifestatsioonina: Salme ja need, keda ta esindab justkui peaksid alles läbirääkimisi selle üle, millist hinnangut sellele asulale ja tema kultuurile anda. Huvitav moment saabub seoses tädipoeg Ja-

kobi/Jimi ettepanekuga amerikaniseerida pagulasperekonna nimed, et nende kandjatel oleks hõlpsam uuel maal läbi lüüa. Nii nimetas ta Salme Sälmi, onu Karla Charlie'ks, isa Mihkli Mikiks, ema Marie Mariiks ja vend Alfredi Elfriedeks, allutades nad seeläbi kohalikule olustikule, või vähemalt üritades seda teha. Pagulasperekond aga tundis end piisavalt jõulisena, et omalt poolt uuele keskkonnale kinnas heita ning ristimistalitlus sümmeetriliseks muuta. Ühiselt muudeti ümbruskonna toponüümika hoopis enesele suupäraseks – Manhattanist sai Mannatünn, Seabrookist Seapurk, Connecticutist Konnakuut ja Brooklynist Pruutlinn (Vaba Eesti Sõna 20.08.1949).¹² Selle teoga sai varem vaid “nende” gruppi kuulunud linn otseku kolmandaks “meie” grupi (ambivalentseks) tegelaseks vana-eestlaste ja teistes riikides olevate pagulaste kõrval.

Salme kirjade teemad

Salme kirjade sisu ja temaatilist ülesehitust vaadeldes ilmneb, et “meie” rühma tegelaste identiteet toimib mitmekihilisel põhialusel. Aeg-ajalt narratiivis vilksatavatele Eesti-viidetele sekundeerib Saksamaal toimunu ja neile kahele vaimsele konstruktsioonile pakub vastukaalu Ameerika reaalsus. Ajalooline kodumaa esineb Salme kirjades võrdlemisi harva. See oleks justkui saanud täismineviku osaks, millesse on kätketud annus resignatsiooni ja millest (vähemalt vaatluse all oleva huumoritekstide korpuse vältel) kergekäeliselt juttu ei tehta. Üks vähestest viidetest antakse seoses Eesti Maja juurde jõudmisega, mille kohta Salme kirjutab:

Meil oli mõlemal õige heameel ja mul tikkusid kohe pisarad silmi, sest onu seletas ära, et vaata Salme, siin on tükk Eestimaad, mida ei ole rüvetanud sakslase saabas ega venelase pastal ja et see koht on siin sama hea kui tükk Eestimaad ehk võõrakeelse nimega Eesti territooriumi (Vaba Eesti Sõna 01.10.1949).

Eestit ameeriklastele tutvustades võetakse appi minevik ja ajalooteadmised. Laulupidu ja eesti viina kiidetakse, venelaste ja sakslaste käitumist Teise maailmasõja ajal aga sajatatakse. Lisaks mineviku-suundumuse olemasolule leidub ka tõendeid, et Eestit tajuti “tulevikumuusikana” – kui nominaalne amerikaniseerumine kogu perele tuska tekitas, lohutati end nii:

...ega me siia Ameerikasse eluks ajaks ka ei jää, sest niipea, kui Eesti on vaba ja mõnituhat dollarit pangas, nagu onu Charlie ütleb, ja kaar istme all, nagu vend Elfriede ütleb, et siis läheme jälle kodumaale tagasi ja peseme Ülemiste järve vees omad amerikaniseeritud nimed maha, nagu

seda on mitmet-setmet korda teinud ka meie esivanemad, kui nendele midagi võõrast peale pandi (Vaba Eesti Sõna 27.08.1949).

Siinkohal võib märgata peenemat sorti torget rubriigi publiku südametunnistuse pihta. Antud lõigus väljendatud soovunelma kohaselt poleks kodumaale tagasi pöördunud mitte uisapäisa esimesel soodsal võimalusel, nagu pagulasretoorika (Undusk 2008: 2260–2265) üldiselt sätestas, vaid alles siis, kui meie kangelastele apetiitseteks muutunud Ameerika elu-olu viljad (raha ja auto) edukalt nopitud. Ilus ameerika standard, mis pagulastele alguses luksusena näis, hakkas aja möödudes üha kättesaadavamana paistma ja aastate jooksul saigi sellest normaalsuse mõõdupuu.

Salme seikluste ajal on see protsess alles käivitumas, mistõttu viiteid Saksamaale ja sealsetele oludele leidub sagedasti – võrdluste aluseks on mitte Eesti mälestused, vaid just laagrielu käigus kogetu, ja sealset elu-olu käsitletakse kestva mineviku või koguni olevikuna. *Meil Saksamaal* stiilis teemaarendusi võib põhjendada ka asjaoluga, et kirjade näiline adressaat on Saksamaal asuv sõpruskond. Sammukese edasi astudes aga on ka see tõik Saksamaa-suunitlusest kõneldes väljendusrikas. Saksamaa, kui sõpruskonna formeerumise skeene, on väga paljusid DP-sid ühendav aspekt, mis määratles olulises mahus ka edasised globaalsed suhtlusvõrgustikud (Jürgenson 2011: 135, 158). Rutiin, mida uutes oludes (kohati enesele teadvustamata) taga igatsetakse, pole mitte elu Eestis, vaid elu Saksamaal. Palju leidub aga ka Saksamaa olusid ja sealset põlisrahvast otseselt või kaudselt sarjavaid meenutusi. Näiteks õigustab Salme New Yorgis oma perega väljas süües inglise keele purssimist Saksamaal omandatud kompleksiga:

...me ei tahtnud näidata, et me oleme välismaalased, sest kartsime, et mõni vaiter¹³ võib äkki hakata seletama, et näe, kus tämned voorinerid ehk need neetud välismaalased muudkui õgivad meie toitu (Vaba Eesti Sõna 12.11.1949).

Erinevalt Ameerikast olid Eesti ja Saksamaa juba kord kogetud entiteedid, nendega seostus mälestusi ja nendega seotult oli kujunenud mingi kindel tunnetuslik imaginaarium. Võiks koguni väita, et kirjad räägivad ajast, mil Salme ja ta pere olid Ameerikasse päralt jõudnud, ent Ameerika polnud veel neile päralt jõudnud – nad vajasisid justkui lisaiega, et välja tulla tunnetuslikust inertsist.

Loomulikult on üks käsitletavat teemaringe kapitalism ja selle avaldumise vormid: kaubamajad, asjade küllus, võimsad reklaamid, raiskamine. Morali-seerivaid torkeid leidub siingi. Näiteks toob Salme Ameerika süsteemi eeliseid tutvustades näilise naiivsusega esile, et:

Onu küsis kõigepealt juua, sest ilmad on siin väga palavad, teinekord isegi 100 kraadi. Meile toodi siis mitu pudelit kaka-koolat, mida sai vahel ka Saksamaal maitseada, kui meie tüdrukud käisid ameeriklastega tantsimas. Ainult et siin võib seda jooki saada ilma tantsimas käimata, mine ainult kioskisse, kus on suur kaka-koola reklaam peal ja sulle antakse juua paljalt raha eest (Vaba Eesti Sõna 20.08.1949).

Ehkki New Yorgi Eesti Haridusselts ja teised eestlaste ühendused, mis enne ja pärast pagulaste saabumist tegevust alustasid, olid osa Ameerika kodanikuühiskonnast, ei jäänud ameerikalikult aktiivne organisatoorne tegevus iroonilise tähelepanuta:

...Ameerikas pidi olema igasuguseid klubisid, nii et kui sul on näiteks vistrik sünnimiseest saadik nina peal, et siis võid muudkui asutada vistrikus ninadega klubi, sest Ameerika on suu vabaduste maa ja siin võib kõike teha ja asutada (Vaba Eesti Sõna 17.09.1949).

Illustratsioonid 2-3. Viikingiteks kutsuti neid pagulasi, kes seilasid aastatel 1945–1951 Ameerikasse ametliku loa, viisade, sageli ka isikuttõendavate dokumentideta. Nad võeti küll DPdega võrreldes meeleolukamalt vastu – viikingi kombel saabunute vastu tundsid huvi nii meedia kui poliitikud. Õiguslik staatus oli aga DP-dega võrreldes tunduvalt ebakindlam ning tõi kaasa komplitseerituma lähituleviku. Sellest realiteedist näib olevat inspiratsiooni saanud ka kunstnik, kes antud karikatuurid lõi. Vaba Eesti Sõna 20. ja 27. augustil 1949.

New Yorgi piirkonna eesti pagulaste häälekandjana ilmumist alustanud *Vaba Eesti Sõna* oli võrdlemisi politiseeritud välisvõitluslik ajaleht. Võiks arvata, et ka Salme kirjades pälvib vabaduse teema samaväärset tähelepanu, ometi pole see nii. Teadmata rubriigi autorit (või autoreid), on keeruline midagi väita tema (või nende) konkreetsete motivaatorite kohta. Võib vaid oletada, et just nagu üllatuslikult vähe tähelepanu saanud Eesti-teema, on ka vabadus tõsine küsimus, millest kogukond kui tervik polnud veel piisavalt distantseerunud. Kirjeldatud tendentsi kujunemisel võis rolli mängida ka asjaolu, et Salme kirjad hakkasid ilmuma kõigest mõni kuu pärast märtsiküüditamist. Kui väljatoodud oletused peavad paika, võib järeldada, et Eesti ja vabaduse kohta kas ei saanud veel edukalt eksplitsiitset nalja teha või siis ei juletud proovida. Implitsiitse eeldusena on Eesti riigi ja rahva saatus muidugi pidevalt jutustuses olemas.

Kokkuvõte

Võib arvata, et Teise maailmasõja sündmuste tõttu sunniviisilise migratsiooni subjektiks olnud eestlased, kes pärast aastatepikkust laagrielu said loa rajada endale Ameerikas uus elu, olid objektiivsetel põhjustel võrdlemisi intensiivse ja rahutu vaimse maailmaga. Tahe iseseisvuda oli sageli suurem kui võimalused, mis selleks avanesid. 1949. aastal New Yorgis loodud ajalehes *Vaba Eesti Sõna* ilmuma hakanud rubriik "Salme kirjad Ameerikast" on omapärane narratiiv, milles esitletakse seda pagulaskogemust läbi huumoriprisma.

Käesolevas artiklis vaatluse alla võetud osa sellest kogust käsitleb ühe pagulasperekonna esimesi päevi Ameerikas, mis on kõiki sama staatusega inimesi ühendav kogemus. Saksamaal asunud DP-laagrist New Yorki saabunud neiu Salme ja tema perekonna püüdlikkus uue keskkonna ja kultuuri mõtestamisel ning tahe selles edukalt hakkama saada viivad küll üle kivide ja kändude sihile, ent on silmanähtavalt käpardlikud. See kontrast koos muude huumoritehnikliste võtetega toovad lugejani hulgaliselt koomilisi situatsioone ning annavad ühtlasi võimaluse end peategelastega samastada ja lisaks nende üle naermisele vaadelda oma elu analoogilisi kitsaskohti läbi huumoriprisma.

Huumori sotsiaalne iseloom ja võime inimeste vaatevinkleid modifitseerida teevad temast võimsa relva sotsiaalse reaalsuse kujundamisel. Salme kirjades esinevad tegelased ja teemad on pagulaskogemuse seisukohast krestomaatilised ning nende kujutamisi viis annab hea ülevaate naljade sihtrühma vaimsest maastikust või vähemalt selle mentaalsest representatsioonist autori(te) peas. Sellest tulenevalt on naljadest võimalik välja lugeda teavet kogukonna kollektiivse identiteedi aluspositsiooni omapärade kohta. Nii meie- kui ka nemad-rühma koosseis on mitmekihiline ja osaliselt kattuv. Vastanduvad peamiselt

pagulased ja ameeriklased, kusjuures esimesse rühma kuuluvad kohati ka veel Saksamaal olevad rahvuskaaslased, viimasesse aga enne sõda Ameerikasse saabunud eestlased.

Salme kirjad on mitmetasandiline tekstikorpus, mille poetika kannab pigem representatiivset kui kommunikatiivset funktsiooni. New Yorgi pagulaseestlaskonna spetsiifilisemad teemad ja küsimused vahelduvad üldisemate ja standardsemate huumorikaanonite mugandustega, mis annab esitatud suurele loole omapärase sisemise avanemise ja sulgumise rütmi. Pagulasi ühtaegu trööstiv ja agentsusele innustav narratiiv on kohati ka irooniline ja moraliseeriv, ent kannab põhisõnumina rahvulikuks välisvõitluseks ja privaatsfääris tegusaks toimetamiseks vajalikku lubadust ameerikalikust *happy end*'ist. Kirjade üldine ridadevaheline sõnum kuulutab: olgugi olud rasked ja äpardused juhtumas, pagulane on siiski aktiivne tegutseja, kes isegi tagasihoidliku kohaliku teabe pagasi ja napi vaimse kapitaliga suudab Ameerikamaal lõpuks hakkama saada ning jõuda sinna, kuhu sihi seadis. Vastsaabunud umbkeelse pagulase keerulist olukorda uues hoomamatus süsteemis annab üliedukalt edasi allegooria üksikisikust miljonilinnas. Teatud piirini võibki pidada Salme tekste sümbolistlikuks kirjakojuks – ka konkreetse süžee peensustesse takerdumata jääb põhinnarratiiv kandma neis väljendatud ideid.

Kommentaariid

- ¹ Artikkel on seotud Eesti Teadusfondi grandiga ETF9066.
- ² Kirjeldatud materjal on ilmunud toonastes perioodikaväljaannetes ja trükistes. Täiuslikem selliste teavikute kollektsioon asub Tallinna Ülikooli akadeemilise raamatukogu väliseesti kirjanduse keskus. Pagulashuumori-alast ainet leidub ka teistes mäluasutustes nii Eestis kui välismaal.
- ³ DP-d, *di(i)piid* – *Displaced Persons*, Saksamaa pagulaslaagrite elanikud.
- ⁴ *Job* – töö (inglise keeles).
- ⁵ Huumorist Nõukogude tööpataljonides viibivate eestlaste kohta vt Parve 1972.
- ⁶ Ameerika eestlaskonna kontekstis nimetatakse 1905. aasta sündmuste tõttu Ameerikasse tulnud eestlasi enamasti mitte pagulasteks, vaid lihtsalt vasakpoolseteks. Nad olid algusest peale hästi organiseerunud ning tegutsesid rööbiti apoliitiliste rahvuskaaslaste ja Eesti Vabariigi taastamise nimel välisvõitlust pidavate eestlastega. Kontaktid vasakpoolsete ja teiste vahel olid sporaadilised ja enamasti konfliktised.
- ⁷ Juba 19. sajandi teisel poolel hakati avaldama lugejakirju Eesti asundustest võõrsil, Eesti Vabariigi ajal see traditsioon jätkus. Eriti ulatuslikult avaldasid teavet võõrsil olevate eestlaste kohta vastava suunitlusega väljaanded (nt *Eesti Hõim, Väliseestlane*).
- ⁸ Pagulaskirjanduses on seda nähtust väga kompaktselt narrativeerinud näiteks Ilmar Talve teoses *Juhanson'i reisid* (Talve 1959: 311).
- ⁹ Kadaka-saksluse ja paju-veneluse ekvivalent Põhja-Ameerika eestlaskonna kontekstis.

¹⁰ *Kaar* – auto (inglise keeles *car*).

¹¹ Ehkki Salme kirjades sellele tähelepanu ei pöörata, on oluline välja tuua, et rassism ja sellest lähtuv poliitika on mõjutanud ka eesti diasporaa kujunemist. Eestlaste rassilise pertseptsiooni teisenemist ameerika mõtteloos uurinud Bernhard Maegi on välja toonud, et eestlaste liikumine ihaldus- ja põlastusväärse piirjoonel kord ühele kord teisele poole kaldudes on seotud laiemate protsessidega, millest üks käesoleva arutluse juures relevantsemaid on justnimelt mustanahaliste staatuse küsimus (vt Maegi 2008).

¹² Säärast nimekoomikat kohtab pagulashuumori lühivormides sageli (vt nt Trett 1990; Kokk 1984).

¹³ *Vaiter* – kelner (inglise keeles *waiter*).

Kirjandus

Berger, Arthur Asa 1977. *Humour as a System of Communication*. Chapman, Antony J. & Foot, Hugh C. (toim). *It's a funny thing, Humour*. Oxford & New York: Pergamon Press.

Berger, Arthur Asa 1997. *What makes people laugh? Cracking the Cultural Code*. Boskin, Joseph (toim). *Humor Prism in Twentieth-Century America*. Detroit & Michigan: Wayne State University Press.

Boskin, Joseph 1997. *History and Humor*. Boskin, Joseph (toim). *Humor Prism in Twentieth-Century America*. Detroit & Michigan: Wayne State University Press.

Craik, Kenneth H. & Ware, Aaron P. 2007. *Humor and Personality in Everyday Life*. Ruch, Willibald (toim). *The sense of humor: Explorations of a personality characteristic*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter, lk 3–14.

Dipper, Christof 1995. *Siedleridentität: Voraussetzungen, Kriterien und Ergebnisse eines komparatistischen Versuchs*. Dipper, Christof & Hiestand, Rudolf (toim). *Siedler-Identität: neun Fallstudien von der Antike bis zur Gegenwart*. Frankfurt am Main & Berlin & Bern & New York & Paris & Wien: P. Lang, lk 9–24.

Dundes, Alan 1987. *Cracking Jokes: Studies of Sick Humor Cycles and Stereotypes*. Berkeley, California: Ten Speed Press.

Jürgenson, Aivar 2002. *Siberi eestlaste territoriaalsus ja identiteet*. Doktoritöö. Tallinn: TPÜ Kirjastus.

Jürgenson, Aivar 2011. *Ladina rahva seas. Argentina ja sealsed eestlased*. Tallinn: Argo.

Kokk, Arnold 1984. *Maarjamaalt marjamaale*. Valimik vestekroonikat 1947–1984. Cardiff [et al.]: Boreas.

Krikmann, Arvo 2002. *Sissejuhatavat huumorist ja rahvanaljast: ained, mõisted, teooriad*. *Keel ja Kirjandus* 12, lk 833–847.

Kuipers, Gliselinde 2008. *The Sociology of Humor*. Raskin, Victor (toim). *The Primer of Humor Research*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter, lk 365–402 (http://uva.academia.edu/giselindekuipers/Papers/1231045/The_sociology_of_humor – 22. veebruar 2012).

Laineste, Liisi 2003. Suunad huumori uurimises. *Keel ja Kirjandus* 11, lk 793–804 (http://www.folklore.ee/~kriku/HUUMOR/Nlj_suunad.pdf – 22. veebruar 2012).

Maegi, Bernhard 2008. *Dangerous Persons, Delayed Pilgrims: Baltic Displaced Persons and the Making of Cold War America, 1945–1952*. Doktoritöö. Minnesota: Minnesota Ülikool.

Martin, Rod A. 2007. *The Psychology of Humor: An Integrative Approach*. Amsterdam: [etc.] Elsevier Academic Press.

Merivoo-Parro, Maarja 2011. New Yorgi Eesti Haridusselts ja pagulased. *Acta Historica Tallinnensia* 17, lk 110–123.

Oring, Elliot 2008. Humor in Anthropology and Folklore. Raskin, Victor (toim). *The Primer of Humor Research*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter, lk 183–211 (http://www.ebook3000.com/Victor-Raskin---The-Primer-of-Humor-Research_84882.html – 22. veebruar 2012).

Parve, Ralf 1972. Kiindumused: pilte ajast ja inimestest. Tallinn: Eesti Raamat.

Shifman, Limor & Katz, Elihu 2005 “Just Call Me Adonai”. A Case Study of Ethnic Humor and Immigrant Assimilation. *American Sociological Review* 70 (5), lk 843–859.

Talve, Ilmar 1959. *Juhansonid reisid*. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv.

Trett, Leonid 1990. *Doktor Ämbri lood*. Satiiride, humoreskide ja tõsijuttude kogu. 2. trükk. Adelaide: Esto Print.

Undusk, Jaan 2008. Eesti, eksiil ja Väli-Eesti. Väike mentaliteedilugu. *Akadeemia* 10, lk 2257–2286.

Vaba Eesti Sõna

Salme kirjad Ameerikast. Meie esimene päev New Yorgis – Kuidas me saime lahti dipii-seisusest ja mis juhtus onu Karlaga Pennsylvania jaamas. 30.07.1949, lk 2.

Salme kirjad Ameerikast. Broadwayl ja Nõiakära kosel. 06.08.1949, lk 2.

Salme kirjad Ameerikast. Meid ristitakse ümber ja onu avastab, et me polegi New Yorgis. 20.08.1949, lk 2.

Salme kirjad Ameerikast. Meie seiklused Padavail ja kuidas me kohtusime ühe suurtsuguse daamiga, kelle õiget nime ei tohi ütelda. 27.08.1949, lk 2.

Salme kirjad Ameerikast. Otsime Istonian Taunhooli ja kuidas onu läks 34. tänava nurgal vihaseks. Salme kirjad Ameerikast. 03.09.1949, lk 2.

Salme kirjad Ameerikast. Otsime Istonian Taunhooli II. 10.09.1949, lk 2.

Salme kirjad Ameerikast. Otsime Istonian Taunhooli III Ja kuidas me imestame Ameerika eestlaste orientatsiooni pärast. 17.09.1949, lk 2.

Salme kirjad Ameerikast. Otsime Istonian Taunhooli IV Ja teeme imelikus klubis oma rahva kasuks propagandat. 24.09.1949, lk 2.

Salme kirjad Ameerikast. Njuu Jorgi Eesti vallamajas. Meie esimesi muljeid: natuke headmeelt ja natuke pettumusi. 01.10.1949, lk 2.

Salme kirjad Ameerikast. **Tutvume isticnian göörliga.** Eestlanna, kellel on väga pisi ja kes oma poifrendi kaariga draivis muuvisse. 08.10.1949, lk 2.

Salme kirjad Ameerikast. **Meie kõnelused isticnian göörliga.** 15.10.1949, lk 2.

Salme kirjad Ameerikast. **Mis me veel Nju Jorgis nägime.** 05.11.1949, lk 2.

Salme kirjad Ameerikast. **Mis me veel Nju Jorgis nägime.** 12.11.1949, lk 2.

Summary

Exile as a laughing matter

Maarja Merivoo-Parro

Key words: Estonians in America, humour, adaptation, immigrants, refugees

Most researchers agree that the essence of humour lies in its social nature. Thus it is only reasonable to assume that there is a link between laughter and success in relationships with other people and circumstances. Indeed, such conclusions have been drawn. Humour is said to develop the capacity to foster a multi-perspective comprehension of life, which can in extreme situations determine the difference between surviving and perishing.

The people who fled Estonia during World War II and did not want to return for fear of being repressed by the Soviet regime, were generally allowed to apply for immigration in Western countries as refugees. This article pertains to some aspects of humour used in the written press by the New York Estonian refugee community in 1949. The character of a young lady called Salme is narrating her family's first clumsy steps in their new homeland.

The body of the text is in the form of letters addressed to former schoolmates who have not yet immigrated to their new permanent countries of residence, but are presumably still living in a displaced persons' camp in Germany.

It is argued that Salme's letters were designed to provide comic relief from tensions common to new immigrants and old refugees. By showcasing the problems, concerns and actions that most (if not all) New York refugee Estonians could relate to, they promoted a light-hearted view of the difficulties of this particular type of existence. This set of texts is also used to make observations regarding the collective identity of the writers and their perceived audience, the intra-group relationships and connections with the outer world, Americans, the City and the array of cultural differences that they entail.